This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीगणेशायनमः। श्रीगोविंदपदारविंदमकरंदस्वादलुब्धालिनाकायस्थान्वयसंभवेनकविनातारानिधेन
स्फुटेकावीक्षेत्रनिवासिनाकविकुलश्रीरामानन्यतटीकेयंकविराक्षसस्यसरलाह्यर्थप्रकाशोज्वला
न्वयमुखेनैवसर्वव्यारव्यायतेमया। नामूलंलिखितेकिंचिन्नानपेक्षितमुच्यते। इहग्रंथकर्तानादसमु
मेवसंसारसमुद्रमितिनदुस्तरमवलोक्यपारीप्सितनिर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थंमंगलचरणरूपंस्तवं
त्रिरणारविंदचिंतनंतद्धिनातादृक्षसंसारसागरःपतरणंदेहिनांअकएक्यमित्यतस्तावत्परमात्म
नःश्रीहरेःपरमास्त्रिन्नानष्टि। त्रयीति। स्त्रियाःकृत्स्नमयजगतीतिवेदस्त्रयस्वरूपीयमरोक्तेः

त्रयीयुवतिसीमंतसीमासिंदूरबंधवः। संसाराब्धिंतरेयुर्वःकंसारेःपादपांसवः॥

त्रयीवेदत्रयीसैवयुवतिस्तरूपिसमत्यमरः। तस्याःसीमंतःकेशविभागःसीमंतःकथ्यतेस्त्रीणांकेश
मध्येतुपथितिरितिहलायुधः। तस्यायासीमामर्यादासत्रयस्त्रिंदूरंरागद्रव्यविशेषतस्यबंधुरिव
बंधुस्तत्सदृशरक्तवर्णादित्यर्थः। कंसारेःश्रीकृष्णस्यपादपांसवश्चरणरेणवः अरुणाचरणारवि
न्दाअरुणावर्णारेणवःयोयुष्माकंसंसरंतस्मिन्नितिसंसारस्यवाब्धिरतिदुस्तरत्वात्तं
तरयुरुल्लंघयेयुःपिबेयुरितिपाठेनाप्यर्थयेयुःकेवलंप्रदत्तेत्यर्थः॥ १ ॥

श्री

Acc. No. 4682 M-1611
Title - राक्षसकाव्य (= कविराक्षस सटीक)
Author - टी:- ताराभिधकायस्थ.
Date - ?
Sub - काव्य.
folio - 5.
Xerox - 9

Checked 2012

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कृपार्थिवैरिति। सर्वतोमुखासमंतआगामिनी विभूतिरैश्वर्यं येषांतैतथोक्तैः तैःकृपार्थिवैः सद्भिः मित्रकरैःसूर्यस्येवप्रसारितैकरैःसत्यायाचमानैमित्रवर्गैकोशसंपदः भांडागारसमृद्धयस्त्यज्यंतेदीयंतइत्यर्थः। नन्वल्पच्छेदेऽपिमित्रकरेत्रुटितेसतियोद्युमिनिरोधः कृपार्थिवैः कोशानांस्वदुपधानानांसंपदस्त्यज्यंते। कोशोमुद्गरकुड्मलेस्वदुपधानेधनेऽसिमुष्टावित्यमरः।

कृपार्थिवैश्चपद्मैश्चसर्वतोमुखभूतिभिः प्रसारितेमित्रकरेत्यज्यंतेकोशसंपदः॥१५

पद्मपक्षे। सर्वतोमुखमुत्कंतेनभूतिः संपत्तिः शोभायेषांतैतानितथोक्तानितैः कबंधमुत्कंपाथः पुष्करंसर्वतोमुखंइत्यमरः। तादृशैः पद्मैः मित्रकरैःसूर्यकिरणैःप्रसारितेव्यानुवर्त्तितसति। कोशासंपदः कुड्मलसमृद्धयः त्यज्यंतेमुच्यंते। उदितेसूर्येपद्मानिविकसंतीत्यर्थः। बलिहस्तावःकरालेत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

हतमिति।उग्रस्यरुद्रस्यस्तुतिप्रियस्येतियावत्।प्रभोरद्रेःवीक्षणात्।संदर्शनात्।अभिलाषित्यर्थः।
चिरंचिरकालंहतकामंलोकं०विनष्टाभिलाषितंजनं०निजया०लक्ष्म्या०स्वकिययासंपत्या०
यःपुरुषःसकामंअभिलाषितायुक्तंकुर्यात्।सपरमःपुमान्०सपुरुषत्रेष्ठइत्यर्थः।विष्णु
पक्षे०उग्र०कपर्दीश्रीकंठइत्यमरः।उग्रस्यमहादेवस्य०प्रभोःजगत्प्रभोःवीक्षणात्।आलोकनात्

हतकामंचिरंलोकंप्रभोरुग्रस्यवीक्षणात्।कुर्याद्योनिजयालक्ष्म्यासकामंपरमःपुमान्३

धनावलोकनात्।चिरंहतकामंमन्मथरहितंलोकंभुवनंलोकस्तुभुवनेजनेइत्यमरः।यो
निजयालक्ष्म्याअनादिभायथाःप्रद्युम्नजन्मनासकामंपुनरुक्तांकितमदनंकुर्यात्सपरमः
पराविद्यतेमालक्ष्मीर्यंत्रसःपुमान्पुरुषःपुरुषोत्तमइत्यर्थः।यस्मात्सरमतीतोहतमस्त्रा
दप्विचोत्तमः।अतोस्मिन्लोकेवेदेचप्रथितःपुरुषोत्तमः।इतिस्मृतेः ४७

निलया

श्री
२

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विनिष्टमिति। श्रोतव्यगुणवत्तया। श्रोतव्याः श्रोतुंयोग्याः गुणाऔदार्यदयाद्यस्यसश्रोतव्यगुणवान्तस्य भावे तत्तया सर्वेभ्योभूतेभ्योप्राणिभ्योविनिष्टंभूमिपंराजानं आकान्तमिव नित्यंसततं विश्वस्तामभूता प्रभो भावः नयजत्। नजहाति। आकान्तपक्षे श्रोतव्यगुणशब्दस्तद्वत्तया। शब्दगुणकमाकाशमितिता र्किकाः पृथिव्यादिभ्योभूतेभ्योविनिष्टं परं नित्यमविनाशि विश्वव्यापकत्वं एवंविधिमाकाशमिव नयजति ४ ७

विनिष्टंसर्वभूतेभ्यः श्रोतव्यगुणवत्तया। नजहौ नृपतिर्नित्यमाकाशमिवभूमिपं। ४
काले मृदुस्वतीक्ष्णश्चनृपस्याद्रिस्थयेवतउदयः क्रियतेतस्यमंडलेनानुसंगिणा। ५

कालइति। कालेयेकस्मिन्समयेमृदुरुदयः अन्यस्मिन्कालेतीक्ष्णः उग्रोयदिनृपः सूर्यस्यात् तदातस्य राज्ञोऽनुरागिणामंडलनराष्ट्रेणउदयः क्रियतेमहत्वंभीयतेइत्यर्थः मृदुश्चेदवमन्येतीक्ष्णंतु द्विजतेजनः। तीक्ष्णश्चैवप्रजानांसमंतान्नृपइतिकामंदकस्मरणात्। सउत्वंगीयतइत्यर्थः। सूर्यपक्षे। कालेसायंप्रातर्लक्षणे हेतमंतद्भिरितोवा। मृदुःसेढुंयोग्यः मध्यान्हेग्रीष्मेतीव्रतीक्ष्णःसोढुमश्

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पूर्तिः यः धनी धनिकः सयज्ञेदर्तमादत्तिष्ठंतः स्वकीयान् पुण्यजनान् पुण्यपुरुषान् पातिरक्षतीति तेधनिकं
पुरुष लोकजगति नराः मनुष्यधर्माणं कुबेरं किंकथयति कथयंत्येवायेतानिजजनपालनदृष्टस्यधर्मस्य वे
त्यर्थः मनुष्यधर्मोधनदोराजराजोधनाधिपः अमरः ध्रुवंपदं नित्यंयज्ञानाम्येकदेशग्रहणं भीमोभीमसे
नवन्नक्षयंक्षयरहितं सदा सर्वदा वर्तमानान्सतः अवनिपालान् स्वकीयान् यातुधानान् यातुधानः पुण्यजनेष्ट
त्यमरः किंनरादयः निवेदयंति मनुष्यधर्माणं कथयंतीत्यर्थः ७ ७७ ७ ७

यक्षेपवर्तमानेसान्पातिपुण्यजनाधनी। लोकमनुष्यधर्माणंकिंनराः कथयंतितं॥१॥
परमस्यपुंसस्यानिंद्यंश्रीरनपायिनी। सारंसदाश्रयेनहसाधुचंबिभर्तियः॥२॥

परमस्येति। यः पुरुषः। इहलोकेसदाश्रयेन स्वधर्मानुसेन। सारंन्यायंप्राप्नोतिथादि साधुचक्रंसज्ज
नसमूहं बिभर्तिचाश्रयति। सारोबलेस्थिरांशेचन्यायेकीबंवरत्रिषित्यमरः अस्यवयत्पुंणविशिष्टस्येवपुं
सः नित्यंसर्वस्मिन् दा। परमाधिकंयथास्यात्तथा। अनपायिनी अनश्वरास्त्रीः लक्ष्मीः स्यात्। विष्णुपक्षे। यः श्री।
हरिः सारंसकलेचक्रंस्फरन्नंसदा सर्वस्मिन्सकाले नयनपाणिना साधुसम्यक् बिभर्ति धारयति। श्री
पंचत्रारवः त्रायःपाप्त्रिस्यमरः। तस्यैवपरमस्य सर्वोत्कृष्टस्यपुंसः श्रीपुरुषोत्तमस्यश्रीः लक्ष्मीः अनपायि
नी नाशरहितेत्यर्थः ६७९ ७ ७ ७

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भूपालइति। योक्षूणांराजा।प्रसन्नमुखः।वितरणात्कृकः मुक्तकोशः त्यक्तार्थोघः अभिप्रेतआप्तिमुखोत्थ
र्षीनावः।अर्थिनंयाचकं।अभिदानकृत्।सन्धेः।प्रलब्धस्यलोप्तियोगः।लब्धस्यरिपोलनक्षमः।
तत्रप्रभुःसमर्थश्यात्।करवालपदे।करवालः।कृपाणः।प्रसन्नमुखः।शोणेक्षीकः।रक्तवत्।प्रसन्नमुखदृष्ट
तयास्मिन्नसः।मुक्तकेशःत्यक्तपिधानःसन्।त्रस्तस्यैनांशत्रूणांदानंखंडनंकरोतीतिप्रत्यर्थिदानकृत्।प्रत्यर्थि
परिपंथिनृत्यमरः।सएवकरवालः।प्रजानांयोगक्षेमंचप्रभुर्न्यायइत्यर्थः ६ २६—७

भूपालःकरवालश्चयोगक्षेमंचसप्रभुः।यःप्रसन्नमुखोमुक्तकोशःप्रत्यर्थिदानकृत्।२६

निशांतमिति।निशांतंतीक्ष्णं।असिंरक्षुं।करेणहस्तेनाकृष्टंशीघ्रं।उद्धृतं।उल्लासयन्चालयन्।हर्षादिति शेषः।
ब्रह्मकमुखः।सपद्दिषदित्यमरः।द्विषोरेकवचनमत्तंत्रं।रिपूणामित्यर्थः।कबंधः।शिरोरहितकायः।तमुत्थापयतीतिक
बंधोत्थापकोराजाराजते।कबंधोस्त्रीयायुक्तमपमूर्धकैवर्तइत्यमरः।चंडउपसे।जलधेःसमुद्रस्य।कबंधोत्थापकः।
जलसंवर्धकः।राजाचंद्रः।राजाप्रभानृपचंद्रयक्षत्रियराक्रयोरितिविश्वः।निशांतमसि।रात्र्यांधःकारे।भूतं
व्यापारक्षमं।२लोकंशीघ्रं।करेणउल्लासयन्।राजतेप्रकाशतेइत्यर्थः। ७

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

४ अमंदेति। अमंदंतीव्रं। तरवारिणः। खड्गस्युग्रधारान्तीक्ष्णैरेवातयाहतामहीभृतां पर्वतानां पक्षपायस्तेतथोक्ताः। चित्रचापधाराप्रवाहरूपधनुर्धराः। वीराः सभगः। विद्योतंतेविराजंतइत्यर्थः। मेघपक्षे। अमंदतरवारिणः। उग्रतरजलस्यधाराप्रवाहरूपातयाहतामहीभृतां पर्वतायैस्तेतथोक्ताः। चित्रचापधराः। इंद्रधनुर्धरंतः संतोधनाः। मेघाः। विद्योतंतइत्यर्थः। १८ ७

अमंदतरवार्युग्रधाराहतमहीभृतां। चित्रचापधरावीरविद्योतंतेघनाइव। १८।
भुंक्तेयस्यसदाहृद्यंजीवनंवाउवःशुचिः। सनदीनःपतिर्नित्यंदुर्लंघ्यान्नभ्रतेस्थितिं। १९।

भुंक्त इति। यस्यपुरुषस्यहृद्यंबहुलंजीवनंहेतुं। जीवनहेतुंधनादिकं। सदासर्वस्मिन्काले शुचिः। सुधः। वाउवा विप्रः। भुंक्ते। अश्नाति। अनुभवतिवा। द्विजाग्र्यजन्मभूर्देववाडवइत्यमरः। सप्रभुः। नदीनः। नलब्धः। उदारइत्यर्थः। निसंसरा। दुर्लंघ्यादृशां। अन्येदुष्प्रापांकीर्तिं। अश्नुते। प्राप्नोति। समुद्रपक्षे। यस्यहृद्यंजीवनंबहुजलं। शुचिरग्निः। वाउवः। शुचिः। वाउवा नलः। सदाभुंक्ते। निरंपिबति। सप्रभुः। नदीनः। नदीनांसरितामिनः। स्वामी। नित्यं। अनवरतं। दुर्लंघ्यैः। लंघितुंअशक्यैरंशैः। मर्यादामश्नुते। नित्यंवाउवाग्निनापीयमानोपिसिंधुराजोनक्षीयतइत्यर्थः। चित्रभानुर्विभावसुः। शुचिरप्युक्तमित्यमरः। १९। १७। १७ ४

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सत्यतथ्ये अनुरोधोयस्यससत्यानुरोधीतस्यसत्वानुरोधिनः।यस्यपुरुषस्य।आसिक्तः स्वोरसेणाभिरक्त-
...पारिजातैरवकीर्णः येनसः।आसिक्तपारिजातंतादृशेन बाहुनाजगत्भुवनंरक्षते। सर्वपुरुषोभ्यस्तान्महत्त्व
योग्यः।नान्यइत्यर्थः।विष्णुपक्षे।पायदीपनयोः।स्त्यायांसत्यभावेसो अनुरोधोयस्य।तत्तया।तस्य-यस्यसत्वा
नुरोधिनो भगवतोवासुदेवस्यबाहुनाभुजनजगत्त्रिभुवनंरक्षतेपालयतेरक्षतइतिपाठेनुरक्तोभवेदित्यर्थः।
श्रीदत्तबाहुना-आसिक्तोऽन्वितः पारिजातमंदारोयेनसःतथातेन-मंदारपारिजातकुलमरः।सर्वम
हृ हपुरुषः पुरुषेषुमहान्सत्वः।श्रीपुरुषास्समदृश्यः २०।अजन्यंति।अजन्यकंपाः शुभ्रयुद्धरहिताः।।मयुधमा
महासत्वपुरुषोयस्यसत्वानुराधिनः।आसिक्तपारिजातंतबाहुनारक्षतेजगत्।।१२०
अजन्यकंपाः शूरायनित्यमप्यपराङ्मुखाः।स्त्रीयत्सपरांगनपरेष्वाश्चित्रार्पितात्।२१।
योजधनंजन्यमित्यमरः।नित्यमपिसर्वदापिअपराङ्मुखाःरणाभिमुखाइत्यर्थः।ये एवंविधाःशूराःसुभटाःतेप्
रेष्यः-शत्रुभ्यः।अपरांगंपार्श्वात्यमंगंपृष्ठमितियावत्।चित्रस्त्रवत्तन्नदर्शयंति।चित्रपक्षे।आलेख्याश्चर्यैश्चि
त्रमित्यमरः।चित्रमपिअचेतनत्वात्।अजन्यज्ञनयितुमशक्यंकंपोयस्यतत्।नित्यमपिअपराङ्मुखंतथाभू
तंसत्।अन्यस्त्रः-अपरांगंनदर्शयंति।सर्वत्रचेतनस्त्रमेवहेतुरित्यर्थः।२१।६२

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

यत्रेति। यत्र यस्मिन् पुरुषे स्मृते सति नारीणां कामिनीनां मनश्चित्तं निर्वृतिं लभते। स पुरुषः कंदर्पकोपमानानां
कंदर्पकः कंदर्पः तुल्य उपमानं येषां ते कंदर्पकोपमानास्तेषां कामसदृशानां पुंसां मध्ये सीमापुरुषः अग्रगण्यः कथ्यते इत्यर्थः। कंदर्पो दर्पको नंग इत्यमरः। नृपस्ते। यस्मिन् राज्ञि स्मृते पि अरीणां शत्रूणां मनश्चित्तं निर्वृतिं न लभ्यते। स पुरुषः दर्पकोपमानानां दर्पो युधोत्साहः कोपो रोषः मानो अभिमानः तेषां गुणानां सीमा
पराकाष्ठा उच्यते इत्यर्थः। २२। सएवेति। स्थपतिसूत्रः केवलः मुख्यः कर्णो यत्र स्मृते पि नारीणां निर्वृतिं लभते मनः। स दर्पकोपमानानां सीमा पुरुष उच्यते। २२।
सएवकेवलो वर्णः श्रेयान् नरेषु गण्यते। यः कुंडलस्य वहनात् त्यागेन वधकान्वितः। २३।

शत्रित्रेषु श्रेयान् गण्यते उदारः कथ्यते। यः सूर्यरत्नस्य कुंडलस्य वहनाधारणात् प्रकाशिते तस्य कुंडलस्य त्यागेन मोचनेनातिप्रकाशते। यद्वा राध्येयः कर्णः कुंडलस्य त्यागेन यथा प्रकाशिते। तथा तस्य वहनान्न प्रकाशत इत्यर्थः। श्रवणपक्षे अंगेषु कर्णाधवयवेषु सएवकर्णः। श्रेष्ठेषां श्रेयान् श्रेष्ठतमो गण्यते। यः कुंडलस्य कर्णावेष्टनस्य वहनाधारणात् प्रकाशते। त्यागे कृतेन प्रकाशत इत्यर्थः। २३। ७

श्री

RTMNU LIBRARY
RAMTEK
441106
M-1611

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=23.09.20 15:36
,TRANSFERRED=2020/09/23 at 15:38:24
,PAGES=9
,TYPE=STD
,NAME=S0003682
,Book Name=M-1611-RAKCHHASKAVYA
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection